

JOSEP REÑÉ I REÑÉ
(1958-2021)

Josep Reñé i Reñé (Fondarella, Pla de l'Urgell, 1958 – 2021) era d'aquelles persones discretes que amaguen una feina ingent darrere seu. De fet, per al gran gruix dels lingüistes i filòlegs de casa nostra és un autèntic desconegut, tot i que no tant per als dialectòlegs. A més, i de manera injusta, s'ha escrit poc sobre la seva persona i obra i, a qui escriu aquestes ratlles, tan sols li consta un article d'Albert Manent al diari *Avui* del 10 de juny del 2004 titulat «Josep Reñé, de Fondarella» (a la secció «Erudits d'aquí»), l'«Entrevista a Josep Reñé, dialectòleg apassionat» —per desgràcia pòstuma— que un servidor va publicar en el número 117 de la revista *Llengua Nacional* (quart trimestre del 2021, p. 34-39), i l'article «Record de Josep Reñé», de Jordi Manent, a l'esmentada *Llengua Nacional* (número 119, segon trimestre del 2022, p. 5).

A aquest home nascut a Fondarella, on residí tota la vida, se li diagnosticà des de ben jove, a l'edat de 14 anys, una distròfia muscular, una malaltia que l'acompanyaria tota la vida i que li entrebancaria, però no impediria, que recorregués bona part dels territoris de parla catalana fruit del seu interès per les varietats dialectals. Perquè si alguna virtut tenia Reñé era una gran força de voluntat, i per això al llarg de la seva trajectòria se sobreposà a la seva malaltia (era un gran aficionat a l'esport en la mesura que el seu cos li ho va permetre), fins i tot els darrers anys de la seva vida, quan caminava amb molta dificultat. A més, Reñé era un autodidacte pel que feia a la música, i aprengué tot sol a tocar el piano i la guitarra. Fins i tot havia compostat algunes cançons en anglès.

Reñé es va llicenciar en Magisteri (1976-1979) i en Filologia Catalana a l'Estudi General de Lleida (1980-1983). El seu interès per la llengua i concretament per la dialectologia catalana li vingué de ben jove, tot i que Reñé no recorda l'any però sí la situació: «La primera referència podria ser una conferència feta a Mollerussa pel batlle de Vinaixa, crec que professor d'Agrònoms, que deia que recomanava als seus alumnes d'aprendre el nom científic de les plantes a causa de la seva gran diversitat. A Seròs, on vaig fer un curs per a adults, ja vaig notar algunes variants particulars del poble i vaig voler establir-ne els límits exactes» (*Llengua Nacional*, núm. 117, 2021, p. 35). Així que, amb 25 anys, i tot emulant el mític *Butlletí de Dialectologia Catalana* (1913-1936), tot i que en un àmbit geogràfic més acotat, ja va impulsar i dirigir el *Butlletí de dialectologia nord-occidental* (1983-1985), una revista efímera de tan sols quatre números, però d'interès, que va comptar amb la col·laboració de Maria Dolors Pijoan, Jaume Simó i Albert Turull.

Aquest apassionat de la dialectologia va ser des de ben jove un gran coneixedor en la matèria i una persona molt poc coneguda pel públic en general. En un article al diari *Avui* (10-6-2004), Albert Manent el va definir com un «franc tirador eficient del món de la dialectologia». Cal agrair a Reñé la immensa feina que va dur a terme les darreres dècades amb la publicació, en 77 volums, dels *Estudis de dialectologia catalana* entre 1995 fins al 2019. A més, també editava en paral·lel petits volums —en total van ser 24— que divulgava entre els pobles enquestats perquè recollien una petita part de la informació de cada comarca. El *modus operandi* de Reñé era publicar un vocabulari amb una sèrie de mots propis d'una comarca del nostre àmbit lingüístic de parla catalana (d'entrada Reñé ja va prescindir de les comarques occitanoparlants de Catalunya i Catalunya del Nord i de les castellanoparlants del País Valencià). Cada volum tenia entre 20 i 200 pàgines, i les paraules incloses en els volums partien de les enquestes dialectals que el fondarellenc ja va començar a recollir els anys vuitanta del segle passat. Els qüestionaris de Reñé se centraven en aquells àmbits on la varietat dialectal era i és més rica, com en la diversitat de noms de plantes, hortalisses, fruita, animals (amb una predilecció per certs insectes), eines del camp i tota mena d'oficis tradicionals, entre d'altres. Va quedar per publicar-se el darrer volum, el 78, que era un annex i que havia de recollir paraules de diverses comarques del nostre àmbit lingüístic que no havia pogut incloure en els volums anteriors. Ell ho explicava així: «S'hi publicarà, d'una banda,

la informació d'alguns pobles que, per diversos motius, no va aparèixer en el volum dedicat a la comarca, com el cas de la Manresana a la Segarra, o alguns qüestionaris secundaris de Beseit, al Matarranya; d'altra banda, la informació complementària d'alguns pobles recollida quan ja estava publicat el volum corresponent» (*Llengua Nacional*, núm. 117, p. 35). És probable que la informació continguda en el volum 78 ja s'inclouï en el diccionari dialectal pòstum de Reñé, el qual contindrà tots els vocables dels 77 volums esmentats.

A més de les dues obres esmentades, el dialectòleg va dirigir i publicar altres llibres, opuscles i revistes que tractaven altres temes que li interessaven, com la història (sobretot de Fondarella), la toponímia, la literatura i fins i tot la filosofia lul·liana.

Reñé sempre va tenir molt d'interès a estudiar la història del poble on havia nascut. Són fins a cinc els opuscles editats: *El naixement de la Fondarella moderna. Carrers i places a finals dels segle XIX* (1999), *Fondarella durant la Mancomunitat de Catalunya (1914-1923)* (2001), *Fondarella durant la Dictadura de Primo de Rivera (1923-1931)* (2003), *Fondarella a finals del segle XVIII. El capbreu de l'any 1782* (2005) i *Visites parroquials a Fondarella (1696-1960)* (2007).

És apreciable la seva contribució a la toponímia catalana, amb la publicació de diversos opuscles i llibres d'entre 10 i 80 pàgines centrats en les comarques lleidatanes i pirinenques. Reñé es va estrenar el 1999 amb *La sorteta del Ciscar. Aproximació a la toponímia predial del terme de Rocafort de Vallbona*, a l'Urgell. El següent *Nou estudis de toponímia palleasa* (2013) [inclou Alós, Bonestare, Castellnou de Montsec, Estais, Estorm, Lladorre, Norís, Pessonada i Sant Martí de Canals], *Aproximació a la toponímia de la Coma de Mont-ros* (2015) [inclou Mont-ros, Paüls i Pobellà, del Pallars Jussà], *Aproximació a la toponímia de la Ribera d'Ancs* (2015) [inclou Ancs, Sellui, Balestui i el Comte, del Pallars Sobirà] i *Nou aproximacions a la toponímia palleasa* (2018) [inclou Ainet de Besan, Baén, Claramunt, Gavàs, Mentui, Montesclado, Rubió, Tornafort i la Torre d'Amargós]. I entre el 2017 i el 2020 va dirigir la revista *Les quatre eixides. Estudis de toponímia i cultura ètnica*, col·lecció en dos volums dels quals en tenia dos més en preparació. El primer volum aplega els pobles de Llessui, Ossó de Sió, Pinyana, Coll de Tort, Forcat, Rocafort de Vallbona, Corçà, Freixa, Llastarri, Peà, Scala Dei i Tordera, a més de la reproducció facsímil dels *Costums que es perden*, de Carles Bosch de la Trinxeria. El segon volum reporta els pobles de Moror, la Guàrdia d'Ares, Sorita de Llitera, Vallbona de les Monges, Aineto, Banyerers de la Vansa, Cérvoles, Santa Magdalena de Talló, la Torre de Cabdella, a més d'un tast del futur *Diccionari dialectal* [llettra D], i de la reproducció facsímil de les *Cançons catalanes aplegadas* en la comarca d'Urgell i els *Noms de las partidas de Santa Coloma de Queralt, Castellàsens y Belianes* de Joan Segura.

Entre 1992 i 1994 va impulsar i coordinar tres números de la revista *Affatus*, on es van publicar fins a quinze obres de Ramon Llull, i deixa inèdit un primer i únic volum de la revista sobre literatura del segle XIX *El segle passat*, dirigit per ell mateix.

Tanmateix, el somni de Josep Reñé era el d'aplegar en un sol volum, de prop de 1.000 pàgines, els 78 llibrets dels *Estudis de dialectologia catalana* i tots els materials dialectals recollits per ell des de feia uns 40 anys, obra que per desgràcia no podrà veure acomplerta en vida. El títol provisional amb què batejà aquest projecte va ser el de *Garba. Diccionari complementari de la llengua catalana, amb especial atenció als parlars valencians, balears i rossellonesos*, el qual pretén ser un complement al *Diccionari català-valencià-balear* d'Antoni M. Alcover i Francesc de B. Moll, diccionari, aquest, tan estimat i consultat per Reñé. El dialectòleg Jordi Colomina i un servidor, amb la col·laboració i vist-i-plau de la família Reñé, estan treballant perquè aquest somni pugui esdevenir una realitat d'aquí a pocs anys i compti amb el suport d'algunes institucions. De fet, la feina ja està feta perquè totes les comarques es van enquestar i la informació es va recollir i publicar en diversos llibrets.

Fins ara només hem destacat la vessant de dialectòleg, toponimista i historiador del personatge, oficis als quals cal afegir el d'editor, ja que tots els llibres que ell publicava eren editats per Edici-

ons Palestra, la seva editorial amb seu a Fondarella. Durant anys també va anar imprimint tota mena de fulls volanders amb caràcter reivindicatiu i crític amb la política catalana, que, segons ell, era poc valenta i massa submissa als interessos espanyols.

A l'estiu del 2021 Josep Reñé va ser ingressat a l'Hospital Arnau de Vilanova per una infecció. Tot i anar-la superant, la malastrugança va fer que agafés allí la Covid-19 i que no la pogués superar. Moria el 5 de setembre del 2021 a l'edat de 62 anys.

Reñé tenia un caràcter esquerp, però els que el coneixien descobrien la seva tendresa. Persona molt preocupada pel país i per la llengua catalana, de vegades traspuava un to pessimista, cosa que contradeia amb la seva permanent activitat i dinamisme. Amb la seva desaparició, la dialectologia catalana perd un dels seus més grans activistes i un dels millors dialectòlegs i cercadors de paraules sobre el terreny, i també, un dels continuadors, tot i que *outsider*, de la ingent obra del *Diccionari català-valencià-balear*. Perquè, quan es publiqui el diccionari dialectal de Reñé, l'Alcover-Moll es veurà complementat amb un altre volum on figuraran paraules i accepcions que no hi eren recollides.

Jordi MANENT I TOMÀS

CARMEN PENSADO
(1955-2021)

Nacida el 9 de noviembre de 1955 en Madrid, Carmen Pensado heredó la vocación de su padre, José Luis Pensado (1924-2000), con quien llegó a publicar un reconocido estudio sobre la “gueada” y “geada” gallegas (1983). Cursó sus estudios de filología románica en la Universidad de Salamanca, de la que hizo su casa académica de por vida: en ella se formó como estudiante y en ella acabó ocupando entre 1991 y 2007 la cátedra de Lingüística románica. Fue una “romanista sin complejos”, para decirlo con el título que ideó para cierta miscelánea de homenaje en 2010 su discípulo Fernando Sánchez Miret. Por desgracia, la flamante trayectoria académica y científica de Carmen Pensado se vio truncada a una edad temprana por una enfermedad que la ha llevado a una muerte prematura, el 24 de septiembre de 2021, en Salamanca.

Impresiona lo que Carmen Pensado escribió en ese espacio de tiempo, lamentablemente tan breve, que le tocó vivir. Su obra es hoy uno de los asideros más firmes que conozco para el estudio de la fonética histórica del español. Trataré de explicarlo por medio de una rápida valoración de su trabajo, manteniendo la admiración con la que lo seguí día a día, aunque fuera observando su bregar con los sonidos desde un horizonte y unos intereses muy alejados de los suyos.

1. Tiempos de iniciación

Al enfrentarme con la lectura de su tesis doctoral (publicada en dos libros, teórico uno [1983] y aplicación de la teoría el otro [1984]), me sorprendió la osadía de aquella jovencísima investigadora que pretendía dar un paso más en el estudio de la fonética histórica del español. Lo consiguió y gracias a ello disponemos hoy de una fonética histórica en la que se cruzan los cambios del latín al español (y de otras lenguas que entraron en juego después) con la organización seriada de estos a lo largo de su historia. Dio la vuelta a la piel de nuestra disciplina estableciendo una cronología relativa en los procesos de cambio, lo que completó con el estudio detallado de la evolución de los propios sonidos, como se ve en (1984) con la pérdida de la «g» o el comportamiento de las sonoras o la lenición o los distintos tipos de síncope (introducción a uno de los capítulos más importantes,